

Section: Finance and Banking

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ: ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ

Юзюк Ігор

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, Україна

Новітнім трендом цивілізаційного розвитку є посилення уваги до питань соціальної компоненти розвитку у всіх сферах суспільного життя. Він отримує вираження у різних формаціях соціально-економічних відносин, зокрема через розвиток соціального підприємництва. Соціальне підприємництво – це форма організації господарської діяльності, що передбачає поєднання бізнес-активності із соціальною відповідальністю, реалізацією соціальних цінностей, серед яких зайнятість вразливих груп населення, протидія міграції, збереження культурної самобутності та зміцнення місцевих громад тощо [1]. Особливу значущість цей феномен виявляє в аграрному секторі, який належить до системоформуючих складових економіки нашої держави, але водночас зберігає вразливість до численних структурних, екологічних та інших викликів.

Суттєві диспропорції між сільськими та міськими територіями щодо доступу до послуг, можливостей працевлаштування, розвитку інфраструктури та наявних фінансових ресурсів актуалізують потребу в розвитку альтернативних моделей господарювання, зорієнтованих не лише на економічний результат, але й також на вирішення соціально значущих проблем. Розвиток соціального підприємництва в аграрному секторі відкриває нові можливості для досягнення сталого розвитку сільських територій, подолання інфраструктурної відсталості, збереження природної та культурної спадщини, забезпечення доступу сільських жителів до найважливіших благ. Тому в контексті післявоєнного відновлення, зміцнення продовольчої безпеки та необхідності адаптації до кліматичних змін соціальне підприємництво розглядається як важливий компонент нової моделі економіки сільських територій.

У розвитку соціального підприємництва винятково важливу роль відіграє фінансова складова, адже забезпеченість фінансовими ресурсами необхідна не тільки для життєздатності суб'єкта господарювання як економічної одиниці, але й формує підґрунтя для реалізації його соціальної місії. В аграрному секторі, де рентабельність діяльності часто залежить від сезонності, кліматичних ризиків та кон'юнктури ринку, побудова ефективної фінансової моделі є доволі складним завданням. Соціальні підприємства в агросекторі часто стикаються з обмеженим доступом до традиційних джерел фінансування, адже «обтяження» їх діяльності

соціальними цілями знижує інвестиційну привабливість таких ініціатив для традиційних фінансових інститутів. У відповідь на такі виклики у європейських країнах отримали імпульс до розвитку альтернативні фінансові інструменти, які враховують специфіку соціального підприємництва, а саме грантові програми, соціальні інвестиції, імпаکت-інвестування, громадське фінансування та інші [2]. Вони спрямовані не лише на нарощування інвестованого капіталу підприємства, але й на забезпечення його фінансової стійкості та довгострокового розвитку.

Традиційну підтримку в суспільстві та певній частині наукової спільноти має думка, що визначальну роль у сприянні розвитку соціальних підприємств має відігравати державна підтримка. Під нею мають на увазі як прямі фінансові вливання, так і створення сприятливого інституційного середовища, надання фіскальних пільг та ін. В Україні в рамках реалізації Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року передбачено широкий спектр стимулів для розвитку аграрного виробництва – від спеціальних бюджетних дотацій на окремі види аграрної продукції до часткового покриття вартості інвестицій в будівництво виробничих корпусів, придбання сільськогосподарської техніки та іншого обладнання. Крім цього, для представників малого підприємництва в аграрному секторі відкриті можливості пільгового кредитування відповідно до Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» [3]. Попри широкий перелік фінансових інструментів державної підтримки розвитку аграрної сфери, вони не передбачають специфіки застосування стосовно бізнес-структур із соціальною місією. Крім цього, в умовах жорстких бюджетних обмежень та перманентної кризи публічних фінансів високою є ймовірність скорочення бюджетних витрат на реалізацію заявлених програм фінансової підтримки аграрної сфери, а також загалом незначні обсяги їхнього фінансування. В цих обставинах важливим є пошук інноваційних схем фінансування соціальних підприємств в аграрній сфері, що передбачатимуть обмежену фінансову участь держави або взагалі її відсутність. Найбільший інтерес у цьому ракурсі складають схеми фінансування соціальних підприємств:

– кооперативна модель, яка дає змогу акумулювати фінансові ресурси від фізичних осіб або мікробізнесів для досягнення спільної економічної і соціальної мети. Найбільш поширеним прикладом застосування цієї схеми є обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи, діяльність яких крім комерційної складової (спільна логістика, збут, просування продукції, що стимулює зростання доходів дрібних виробників, зміцнює місцевому економіку), передбачає також соціальну місію (зниження бідності, стримування міграції з сільської місцевості та ін.). Джерелом коштів для створення кооперативів виступають фінансові ресурси їхніх членів, але вони також дедалі частіше можуть претендувати на фінансову підтримку від міжнародних донорів або програм технічної допомоги. Особливо важливим є розвиток таких сільськогосподарських кооперативів у сільських громадах з низьким рівнем доходів та обмеженими виробничими можливостями, де аграрна кооперація забезпечує населення робочими місцями та стабільним

доходом, стимулює розвиток місцевої інфраструктури. Для зниження ризиків соціального підприємництва в аграрному секторі, пов'язаних із фінансовими втратами від сезонних коливань попиту та цін на продукцію, впливу природних явищ та кліматичних змін у європейській практиці отримала поширення схема Community Supported Agriculture, яка базується на прямій взаємодії виробників аграрної продукції та її споживачів. Довгострокові угоди про постачання дають можливість виробникам отримати стабільні канали збуту продукції, гарантовані доходи, розподіл фінансових ризиків, а споживачі мають впевненість у безпеці й стабільності постачання продукції;

– модель краудфандингу, яка має подібні риси із кооперативною схемою фінансування соціальних підприємств. Краудфандинг розглядають як механізм мобілізації коштів від громадськості та потенційних споживачів, які зацікавлені у продукції соціального підприємства. Незважаючи на поширеність у зарубіжних країнах, в Україні краудфандинг має обмежене застосування щодо акумуляції коштів на розвиток підприємництва. Найбільшою платформою краудфандингу в Україні є «Спільнокошт», завдяки якій низка соціальних підприємств з аграрної сфери (кооператив «Файний хліб» та ін.) залучили фінансування для розширення діяльності. Недоліком цієї схеми фінансування є те, що вона є епізодичною і не завжди гарантує повне фінансування відповідно до потреби у реалізації проекту чи ініціативи. Водночас, участь у краудфандинговій схемі сприяє підвищенню впізнаваності соціального підприємства, створенню лояльного кола підтримки;

– модель на основі міжнародних грантів і донорських програм. Програми підтримки малого бізнесу з соціальною місією реалізують такі донори, як ЄС, USAID, UNDP, GIZ, Pact Ukraine та інші. Для прикладу, проєкт EU4Youth та грантові конкурси від Міжнародного фонду «Відродження» прямо передбачають підтримку соціальних підприємств, у тому числі у сільській місцевості. Кошти в рамках такого фінансування спрямовуються на покриття стартових витрат при започаткуванні соціального підприємства, зокрема купівлю обладнання, пошук кадрів та підвищення їхньої кваліфікації. Проблемними моментами такої моделі фінансування соціальних підприємств є непостійний характер надходження коштів (в межах реалізації певного проєкту), інституційні бар'єри (необхідність відповідати складним адміністративним вимогам);

– модель змішаного фінансування, яка передбачає поєднання доходів від ведення господарської діяльності із залученням грантів, пожертв або пільгових кредитів. У межах цієї моделі фінансування соціальне підприємство забезпечує основу власної фінансової стійкості за рахунок доходів від реалізації продукції, але додатково до цього отримує фінансову та іншу підтримку від партнерських організацій. Такий підхід дає можливість знизити ризик залежності соціального підприємства від одного джерела фінансування та поступово перейти до його фінансової самодостатності. Фінансову підтримку можуть надавати як приватні структури, так і органи публічної влади в межах цільових бюджетних програм. У низці областей України (Львівська, Волинська та ін.) функціонують конкурси

проектів для підтримки соціальних ініціатив, органи місцевого самоврядування можуть також передбачати заходи стимулювання соціального підприємництва у програмах соціально-економічного розвитку;

– значні перспективи має схема фінансування соціальних підприємств за типом корпоративного партнерства, коли крупні агрохолдинги чи інші суб'єкти аграрної сфери підтримують локальні соціальні підприємства через субпідряди, благодійні гранти або участь у соціально-відповідальних ланцюгах постачання. Це дає можливість соціальним підприємствам отримати стабільні канали збуту своєї продукції або інвестиційну підтримку. Схема корпоративного партнерства покладена в основу проекту «Розумний город. Мікрозелень», який реалізує компанія Continental Farmers Group спільно із закладами середньої освіти. Він передбачає надання компанії-партнером фінансової, організаційної та іншої підтримки учасникам проекту, які започатковують мікробізнес із соціальним ухилом для отримання комплексного результату: по-перше, здобуття навиків побудови успішного бізнесу; по-друге, популяризації соціально відповідального підприємництва, оскільки участь у проекті передбачає спрямування більше 10% від доходу на надання благодійної допомоги, зокрема підтримку військових [4].

Отож, соціальне підприємництво в аграрному секторі України має значний потенціал для забезпечення сталого розвитку сільських територій, подолання соціальної маргіналізації та підвищення фінансової самостійності громад. Однак, ключовим чинником їхнього виживання та розвитку є фінансове забезпечення. Незважаючи на наявність окремих форм державної підтримки аграрного бізнесу, в Україні недостатньо спеціалізованих фінансових інструментів, адаптованих до специфіки соціального підприємництва, система фінансування характеризується фрагментарністю, обмеженими можливостями масштабування через прогалини нормативного плану. До бар'єрів реалізації потенціалу моделей фінансування соціальних підприємств в аграрному секторі також належать: інституційні обмеження, які проявляються у недостатній інтеграції інструментів соціального підприємництва в політику сільського розвитку, слабка координація підтримки соціальних підприємств в аграрному секторі на національному та регіональному рівнях; відсутність сталих механізмів партнерства з державою, приватним сектором та громадами. Подолання цих бар'єрів потребує цілеспрямованої політики підтримки соціального підприємництва в аграрному секторі, зокрема через спеціалізовані фінансові програми, створення гарантійних механізмів, розбудову відповідної інфраструктури. Доцільно також підтримувати розвиток локальних моделей фінансування, зокрема кооперативів, краудфандингових ініціатив, партнерств із бізнесом, які не лише забезпечують фінансову сталість, а й формують соціальний капітал у громадах.

Список використаних джерел

1. Горин В. П., Булавинець В. М. Соціальне підприємництво як інструмент диверсифікації фінансування соціальної політики. Агросвіт. 2021. № 15. С. 29–35. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/42127>
2. Горин В. П., Варемчук І. В. Проблеми фінансового забезпечення аграрного сектору. Економіка і суспільство. 2016. №2. С. 518-524. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/10706>
3. Оцокіліч В. Умови для підвищення продуктивності агросектору. Інвестиційні стимули та ризики. Liga Zakon. 2024. https://biz.ligazakon.net/analytics/232256_umovi-dlya-pdvishchennya-produktivnost-agrosectoru-nvestitsyn-stimuli-ta-riziki?utm_
4. Смагіна А. Не просто мікрозелень: як проєкт “Розумний город” вчить школярів підприємництва та волонтерства. URL: <https://rubryka.com/article/proyekt-rozumnyj-gorod/>